

MATTI KOSONEN • HEIDI RUOTSALAINEN

AGENTTI- KOULUN NAISET

Lottana vakoilijoiden
ja kaksoisagenttien
keskellä

TAMMI

Matti Kosonen
Heidi Ruotsalainen

AGENTTIKOULUN
NAISET

LOTTANA VAKOILIJOIDEN JA
KAKSOISAGENTTIEN KESKELLÄ

KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI
HELSINKI

Kuvalähteet mainitaan kuvien yhteydessä.

© MATTI KOSONEN, HEIDI RUOTSALAINEN JA
KUSTANNUSOSAKEYHTIÖ TAMMI 2015

ISBN 978-951-31-8550-3
PAINETTU EU:SSA

Sisällys

Alkusanat	7
1. Lotaksi Päämajan kaukopartio-osastoon (HEIDI RUOTSA- LAINEN JA MATTI KOSONEN)	11
1.1. Saapuminen vallattuun Petroskoihin (HR).....	11
1.2. Talvisota keskeytti opinnot Sibelius-Akatemiassa (HR)	18
1.3. Rintamalottana jatkosodan hyökkäysvaiheessa (HR)	25
1.4. Päämajan ”Lokin” puhelunvälittäjän työn kautta tiedusteluosaston tehtäviin (HR ja MK)	28
2. Päämajan kaukopartio-osasto Kuismanen – OsKu (MATTI KOSONEN)	47
2.1. Agenttiedustelu talvisodassa ja välirauhan aikana	47
2.2. OsKun sotatie Joensuusta Äänislinnaan.....	53
2.3. Sotavankien kuulustelu- ja sotasaalismateriaalin tutkimuselimestä itsenäinen vakoiluosasto, Osasto Raski	88
3. Osasto Raski neuvostotiedustelun kohteena Äänislinnassa (MATTI KOSONEN)	97

4. Agenttikoulun arkea (HEIDI RUOTSALAINEN JA MATTI KOSONEN)	111
4.1. Naiset Päämajan salaisen yksikön tehtävissä (HR)	111
4.2. Lottana salaisen sodan yksikössä (MK ja HR)	121
4.3. Raskin toimintaa korven kätköissä Sotjärvellä (HR)....	142
4.4. NKVD pääsi jälleen Raskin jäljille (MK)	154
5. Salaisen sodan ihmiskohtaloita (HEIDI RUOTSALAINEN JA MATTI KOSONEN)	159
5.1. Virolaississi Peeter Roots (HR)	159
5.2. Lottaystävä ja sissiritari (MK)	173
5.3. Lauri ”kaukopartiolainen” ja Siiri (HR)	202
5.4. Missi ja venäläinen asiamies (HR)	206
5.5. Tumma lotta ja venäläiset vakoojat (HR)	212
6. Vakoojakoulusta siviiliin (HEIDI RUOTSALAINEN)	217
6.1. Puna-Valpoa pakoon Ruotsiin	217
6.2. Asiamiesten kohtaloita.....	222
7. Saksalaisten vakoilutoiminta Suomessa (HEIDI RUOTSALAINEN JA MATTI KOSONEN)	229
7.1. Suomalaiset nuoret Sonderkommando Nordin vakoilukoulutuksessa (HR)	229
7.2. Kyrre – salakuunteluespecialisti palveli monta herraa (MK)	245
7.3. Vapaan Suomen radio (HR)	250
7.4. Suomalaisnaiset vakoilukursseilla Saksassa (HR)	253
Viitteet	269
Lähteet ja kirjallisuus	275
Henkilöhakemisto	281

Alkusanat

Osasto Kuismasen veteraanin Lauri Solehmaisena jäämistön valokuvia oli levitetty työpöydälle. Pieniä mustavalkoisia kuvia oli useita satoja. Niissä poseerasi Osasto Kuismasen ja Osasto Raskin henkilökuntaa, sotilaita ja lottia, Itä-Karjalan väestöä ja sotavankeja. Kuvia tutki silloisen Joensuun yliopiston lehtori Matti Kosonen ja tuolloin pro gradu -tutkielmaansa kirjoittanut Heidi Ruotsalainen, joka oli ohjattu laajan valokuvakokoelmansa kanssa raja- ja vakoilunhistoriaan erikoistuneen tutkijan luo. Tästä asetelmasta alkoi yhteistyömme useita vuosia sitten. Vuosia myöhemmin keskustellessamme sotilastiedustelusta, jonka ympärillä molempien tutkimusaiheet pyörivät, käsitimme, ettei naisten osuutta Suomen armeijan salaisimpien yksiköiden tehtävissä ollut aiemmin tutkittu. *Agenttikoulun naiset* alkoi hahmottua.

Sotahistorian tutkimuksessa on nostettu esiin perinteisen sotahistorian lisäksi myös lottien, siviilien ja lasten historiaa. Ammattitaitoiset tutkijat ovat kirjoittaneet useita teoksia näihin teemoihin liittyen. Sotilastiedustelun alalla on kuitenkin ymmärrettävistä syistä vaiettu, asiakirja-aineistoa ei läheskään aina ole saatavilla ja miesten rooli on ollut näkyvämpi. Tämän vuoksi myös naisten osuus sota-ajan sotilastiedustelussa on jäänyt tutkimuksessa paitsioon. *Agenttikoulun naiset* nostaa esiin nimensä mukaisesti tiedustelun parissa työskennelleet naiset ja heidän kokemuksensa salaisesta sodasta. Nais-

näkökulma on puuttunut Suomen tiedusteluhistoriasta huolimatta siitä, että heidän työpanoksensa on ollut tunnustettu ja arvostettu. Naisia on sivuttu useissa tiedustelualan tutkimuksissa, mutta heidän osuutensa tietokirjallisuudessa on jäänyt pieneksi verrattuna heidän tekemänsä työn määrään.

Olemme kiitoksen velkaa monelle taholle. Haluamme lämpimästi kiittää Sotavahinkosäätiötä työmme tukemisesta, mahdollistitte paljon. Samoin suuret kiitokset Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiölle sen myöntämästä apurahasta Osasto Kuismasen jatkosodan vaiheiden tutkimusta varten. Haluamme myös kiittää joensuulaista Jokikone Oy:tä, joka on tukenut sekä OsKun perinneyhdistyksen tilaisuuksien järjestämistä että sen historian tutkimusta. Kansallisarkiston asiantunteva ja ystävällinen henkilökunta on aina auttanut tarvittaessa. Joensuun maakunta-arkiston henkilökunnalle suuri kiitos, kun mahdollistitte työskentelyn myös Joensuusta käsin. Karjalan Sivistysseuran arkisto tarjosi asiantuntemustaan Itä-Karjalaan ja Boris Karppelan valokuvakokoelmaan liittyen. Lämmin kiitos avustanne.

Tutkimustyössämme korvaamattomana apuna ovat olleet useat henkilöt. Itä-Suomen yliopiston professori Tapio Hämynen on auttanut ja tukenut tutkimusurakoissa vuosien varrella, kuten myös lehtori ja Maanpuolustuskorkeakoulun dosentti Pasi Tuunainen sekä tutkija Juha Pohjonen, joita tahdomme kiittää hyvästä yhteistyöstä ja avusta vuosien varrella. Maanpuolustuskorkeakoulun erikoistutkija Mikko Karjalaiselle kiitos asiantuntevista kommentteista Mikkelin Päämajaan liittyen ja hovioikeudenneuvos Jukka Lindstedtille samoin kiitos asiantuntevista kommentteista Osasto Raskin toimintaan liittyen. Sibelius-Akatemian entiselle vararehtorille Tuula Kotilaiselle lämmin kiitos keskusteluista, ne ovat olleet ilo. Olemme haastatelleet useita tahoja ja saaneet tiedonantoja tutkimustamme varten. Kiitos kaikille hyvästä yhteistyöstä.

Erityisesti haluamme lausua kiitoksemme Osasto Kuismasen ja Osasto Raskin veteraaneille ja lotille, joista useimpia kiitoksemme eivät enää tavoita. Te, jotka meillä on ollut kunnia tuntea, olette avanneet nuoruuttanne ja elämäenne meille tutkijoille. Olemme kiitollisia luottamuksestanne. Teidän ansios-tanne valokuviissa esiintyvät ihmiset ovat saaneet tarinansa kerrotuksi ja jääneet elämään historiaan.

Etenkin jatkotutkimustöidemme kannalta katsomme tärkeäksi ja hyödylliseksi esittää lämmin kiitos myös perheillemme. Hajamielisen tutkijan ymmärtäminen on vaatinut pitkää pinnaa ja joustamista arjessa. Kiitos, että olette kestäneet tiedusteluhistoriaa niin urheasti. Toivomme hyvää yhteistyötä myös tulevaisuudessa.

Kustannusosakeyhtiö Tammea haluamme kiittää erinomaisesta yhteistyöstä ja uskalluksesta julkaista salaisen sodan naisten tarina. Kustannuspäällikkö Markku Aallon ammattitaito on ollut omaa luokkaansa, ja kustannustoimittajamme Iiro Kuuranne on osoittautunut yhteistyömme aikana korvaamattomaksi.

Joensuussa 1.8.2015

Heidi Ruotsalainen ja Matti Kosonen

1. Lotaksi Päämajan kauko- partio-osastoon

1.1. Saapuminen vallattuun Petroskoihin

Marraskuussa 1941 Päämajan kaukopartio-osasto Kuismasen eli OsKun sijoituspaikka Petroskoissa erottui edukseen korttelista, koska se oli korttelin ainoa ehjänä säilynyt rakennus. Pian suomalaiset muuttivat kaupungin nimen Äänislinnaksi. Sen länsiosassa kirkon lähellä sijaitsevan Gogolinkadun talot olivat saaneet osansa sodasta, kun suomalaiset olivat vallanneet kaupungin vähän aiemmin syyskuun puolivälissä. Lokakuun lopussa satanut ensilumi peitti armollisesti alleen suuren osan hävityksestä, mutta lumesta esiin pistäviä palaneiden rakennusten savupiippuja ei sekään pystynyt kätkemään vaippansa alle.

Neuvostojoukkojen perääntyessä kaupunkiin oli jäänyt siviilejä, tosin osa heistä – epäluotettaviksi katsottu väestönosa – oli koottu kuuteen eri puolille kaupunkia perustettuun keskitysleiriin. Suomalaisia sotilaita liikkui ympäri kaupunkia, rakennuksia siivottiin ja korjattiin. Osa väestöstä otti uudet vallanpitäjät vastaan ystävällisesti, mutta toiset suhtautuivat epäluuloisesti.

Nuori lotta seiso i harmaassa mekossaan takki tiukasti kiinni napitettuna rautatieaseman laiturilla ja katseli hämmenty-

Nuori lotta Mirjam Käyhkö (myöh. Montonen). MIRJAM MONTOSEN KOKOELMA.

neenä ympärilleen aseman ihmisvilinässä. Ihmiset kiirehtivät ohitse, osa sotilaspuvuissa, osa venäläisittäin pukeutuneena. Sotilaita ja siviilejä, kaikilla kiire jonnekin, mutta tyttö ei tiennyt, mihin suuntaan lähteä. Mikkelistä vapaaehtoisena salaperäisen kapteeni Reino Raskin mukaan ilmoittautunut viesti-

lotta Mirjam Käyhkö oli saapunut pitkän junamatkan päätteeksi Itä-Karjalan pääkaupunkiin.

Mirjam oli vasta lopettanut työnsä Päämajassa Mikkelissä ja pistäytynyt vanhempiensa luona kotikaupungissaan Helsingissä. Muutamassa päivässä turvallinen savolainen pikkukaupunki ja päivätyö Päämajan viestikeskuksessa ”Lokissa” ja Tiedusteluosaston toimisto 1:ssä oli muuttunut matkaksi kohti Itä-Karjalaa. Tiedusteluosasto oli tarjonnut ylioppilastyölle kokemusta tiedustelualasta, ja luotettavaksi arvioitu lotta halettiin työskentelemään yhteen Suomen armeijan salaisimpaan yksikköön, OsKuun.

Matka Helsingistä Äänislinnaan kesti toista vuorokautta, mutta matkaseurassa ei ollut valittamista. Aika kului rattoisasti

Sodan runtelemaa Äänislinnaa. MIRJAM MONTOSEN KOKOELMA.

Reino Raski vänrikkinä. SA-KUVA.

muutaman nuoren upseerin seurassa niitä näitä rupatellessa, ajan kulumisen huomasi erityisen hyvin herrojen parransängen mitasta. Kun juna lopulta saapui Äänislinnan rautatieasemalle, avautui marraskuun hyytävässä säässä junasta ulos astuville paikoin kovin lohduton maisema. Savupiiput törrötivät pystyssä kohti harmaata taivasta. Talot ympäriltä olivat palaneet tai sortuneet. Sota oli todella jättänyt jälkensä Karjalan pääkaupunkiin.¹

Osasto Kuismanen löytyi lopulta Gogolinkadulta eli suomalaisittain Asemiehenkadulta. Osaston majoituspaikakseen saaman rakennuksen ikkunoista aukesi lohduton näkymä Ääniselle päin, talot olivat palaneet ja sortuneet. Sortuneiden kerrostalojen seinille löydettiin pian uusiokäyttöä, kun ajankulukuksi harjoiteltiin pilkkaan ampumista.

Uusi lotta ei aluksi ymmärtänyt, millaiseen paikkaan hän oli tullut. Kukaan ei oikeastaan edes kertonut, millainen yksikkö oli kyseessä tai millaisia tehtäviä lotalle kuului. Työhön oli vaikea tarttua, kun kukaan ei ohjannut tai neuvonut uutta tulokasta. Nuorena, kovasti töitä tekemään tottuneessa naisessa se herätti hämmennystä.

Yksikön henkilöstö oli lisäksi riemunkirjavaa, kaiken kruununa OsKuun kuuluneen Sotavankien kuulustelu- ja sotasäälismateriaalin tutkimuselimen persoonallinen johtaja kapteeni Reino Raski. OsKuun oli värvätty lisäksi sekalainen ryhmä venäläisiä asiamieskoulutettavia ja suomalaista ja venäläistä siviilihenkilökuntaa. Mirjam tarkasteli pää pyörällä uusia erikoisia työovereitaan, ja miehistökin oli erikoisempaa kuin Viestipataljoona 22:n pojat. Boheemi kapteeni Raski hämmästytti erityisen mielellään henkilökuntaansa, eikä tuore lotta ollut tässä poikkeus. Erikoisesta huumorintajustaan tunnettu Raski ilotteli esimerkiksi ottamalla alaisiaan vastaan sängyssään maaten.

Kapteeni Raski Leppäsyrrässä elokuussa 1941 keskittyneenä neulomiseen.
VLADI MARMON KOKOELMA.

Raskista puheen ollen, hänellä oli tosiaan erikoinen tapa nimittellä mm. meitä tyttöjä dromedaareiksi. En koskaan ymmärtänyt sitä, enkä sitäkään, että omia lapsiaan hän nimitti apinoiksi.²

Tiedustelusota kokosi riveihinsä eri alojen persoonallisia ammattilaisia, jotka rankoissa poikkeusoloissa ratkaisivat jaksamisensa niin kuin parhaaksi näkivät. Tavat ja työtoverit olivat siis erikoisia, eikä tietoa osaston toiminnasta juuri tihkunut muualta kuin työtehtävien kautta. Nekin piti pitää visusti omana tietonaan.

Äänislinna oli melkoinen kokemus ensi alkuun, kunnes kotiuudin sissiyksikkö Os. Kuismaseen.³

OsKu ja sen muonavahvuuteen kuulunut ja myös Gogolin-kadulla toiminut Sotavankien kuulustelu- ja sotasaalismateriaalin tutkimuselin pitivät sisällään moninaisia tarinoita tiedustelun maailmaan sotkeutuneiden ihmisten elämästä ja kohtaloista. Raskin poppoo oli sodan hyökkäysvaiheessa liikkuvaksi tiedusteluosastoksi perustettu yksikkö, jonka Päämaja päätti muuttaa vakooajakouluksi loppukevällä 1942 sodan muuttaessa luonnettaan. Osastossa koulutettiin vapaaehtoisia venäläisiä sotavankeja Suomen tiedustelun palvelukseen. Asiamiehiä kurssitettiin ja tiputettiin lentokoneista pareittain suorittamaan tiedustelutehtäviä pääosin eri puolille Itä-Karjalaa ja jopa Arkangeliin ja saarrettuun Leningradiin saakka.

Mirjam työskenteli toimistolottana yläkerran toimistossa yhdessä Englannista Suomeen 1920-luvulla muuttaneen Mira ”Missi” Brownin ja venäläisen konekirjoittajattaren kanssa. Mirjamin tehtäviin kuului majuri Raskin raporttien puhtaaksikirjoittaminen. Lisäksi osastossa työskenteli neljä muonituslotta: Helmi Luostarinen, Sirkka Riikonen, Leena Kotilainen ja Kirsti Heinonen. Naiset jakoivat yhteiset asuintilat Gogolin-

kadulla. Osaston miehistä ja lotista muodostui pian perheen korvike, ja sota-ajan poikkeusolojen epätavallinen perhe se olikin, iloinen ja suruinen.

1.2. Talvisota keskeytti opinnot Sibelius-Akatemiassa

Keväällä 1939 osa Arkadian yhteiskoulun tytöistä kokoontui välitunneilla pohtimaan maailman tilannetta. Tilanteen Euroopassa tiedettiin kiristyneen, elettiin odottaen. Tyttöjen keskusteluissa vilahteli vuoden 1918 sisällissota, joka oli jättänyt jälkensä usean tytön vanhempiin. Erään isä oli jääkäri, kun taas toisen isä ei ollut uskovaishenon miehenä suostunut tarttumaan aseeseen vaan oli pyrkinyt kaikin keinoin pysymään piilossa. Pelko ja epävarmuus tulevasta tuntuivat jokaisen kodissa, eivätkä nuoret itse tienneet mitä odottaa. Keskustelu kävi vilkkaana koulun pihamaalla. Mirjamin ja toisten tyttöjen mielikuvitusta sota toisaalta kiehtoi, toisaalta kauhistutti, ja illat pitkät tytöt katselivat kuvia sisällissodan vuosilta ja miettivät, miten itse pärjäisivät, jos sota syttyisi.

Ilmassa oli jännitystä, koulunkäynti tuntui turhanpäiväiseltä. Huhuista huolimatta tuntui täysin mahdottomalta, meistä silloisista koululaisista, että sivistyneessä ajassamme, niin kuin arvelimme, voisi tapahtua jotain niin järjetöntä kuin sota!⁴

Kesä 1939 oli lämmin. Helsingin mukulakivikaduilla liikkivat hevoset ja vähäiset autot. Ihmiset elivät arkeaan, kiirehtivät töihin, ja nuorisokin irrotteli tilaisuuden tullen, vaikka paine Euroopassa kasvoi. Helteinen kesä vaihtui syksyyn, ja Sibelius-Akatemiaksi nimensä muuttanut konservatorio täyttyi luku-

Arkadian yhteiskoulun 6. luokan oppilaita keväällä 1939. Edessä vasemmalta: Tuovi Muraja, Heli Auramo, heidän välissään takana Eeva-Kaisa Tenhunen, Mirjam Käyhkö, tuntematon. MIRJAM MONTOSSEN KOKOELMA.

kauden alkaessa intoa täynnä olevista opiskelijoista, uusista ja vanhoista, ja heidän joukossaan oli myös Mirjam. Vielä ei tiedetty, että muutamaa kuukautta myöhemmin koulu sulkisi ovensa innokkailta nuorilta muusikon aluilta.

Tulin kuin paratiisiin astuessani Akatemian ovista sisään, ja kotiini tultuani istuin pianon ääreen soittamaan tuntikausiksi.⁵

Opintojen alettua nuoret tutustuivat, ihastuivat ja ystävystyivät. Osa tunsu toisensa entuudestaan, ja uusia tuttavuuksia solmittiin. Näyttämöopistolaisten kanssa Mirjamkin vi-

lahti välillä Kansallisteatterin Morkkuun, jossa aikaansa vietivät teatterin avustajat. Ajanvietteeksi aina joku esitti laulun tai runonpötkän. Oopperaplastiikan oppitunnilla oopperalaulaja Wäinö Sola opetti nuorille oikeanlaisen kävelytyylin, jotta lavalla kuin lavalla osasi kävellä oikein. Musiikin teoria-tunnin aluksi säveltäjä Ahti Sonninen hauskutti uusia opiskelijoita soittamalla tuttuja kappaleita vaihtamalla sävellajia useita kertoja kappaleen aikana, mikä huvitti oppilaita kovasti.

Sibelius-Akatemian tunnit eivät ehtineet pyöriä kauan ennen kuin tilanne Suomessa kiristyi ja koulut alkoivat sulkea oviaan. Euroopassa sota oli jo kaatanut Puolan, ja useat maat olivat peräjälkeen julistaneet sodan Saksaa vastaan. Suomessa ja Baltian maissa pelättiin toista yhtä arvaamatonta vihollista. Koko Suomi odotti loka-marraskuussa 1939 henkeään pitäen Moskovan neuvottelujen edistymistä. Kun viimeinen neuvottelukunta palasi takaisin ilman tuloksia, toivo rauhasta alkoi hiipua. Järjestettiin yleinen kertausharjoitus, joka käytännössä merkitsi liikekannallepanoa. Lokakuun edetessä opiskelijanuorukaisia lähti rintamalle, osa vapaaehtoisina ja osa kutsuntojen kautta ylimääräisiin kertausharjoituksiin. Nuorten ystäväysten porukka hajosi, kun osa joutui sijoituspaikkoihinsa pitkin itärajaa ja osa jäi Helsinkiin odottamaan, mitä tuleman piti.

Koulujen suljettua ovensa yhteen hitsautuneet taideopiskelijanuoret Ateneumista, Näyttämöopistosta ja Sibelius-Akatemiasta perustivat VSS- eli väestönsuojelutoimiston, jossa keskityttiin sairaalatarvikkeiden valmistamiseen. Lokakuun koleina päivinä nuoret pyörittelivät siderullia ja haavalappuja tuhatpäin. Akatemian yläkerran pienestä keittiöstä sai hakea ruokaa työpäivän aikana, joten työaika ei haaskautunut ruoan etsimiseen kaupungilla. Illalla keittiö muuttui nuorten kokoustilaksi, jossa rennosti istuksien vietettiin aikaa. Monena iltana nuorten illanvietot venyivät myöhään, ja välillä Akate-

mian tyhjään rakennukseen jäätin yöksikin pelaamaan joukolla spiritismiä ja laulamaan. Taiteellisessa porukassa riitti menoa ja naurua! Mirjamille illanvietot olivat ensimmäisiä ko-toa irrottautumisen askeleita.

Sodan sytyttyä marraskuun 30. päivänä alkoi hiljalleen kantautua tietoja opiskelutovereiden kaatumisista. Huolettomien nuoruuden päivien ymmärrettiin olevan lopullisesti ohi. Helsinkiä pommitettiin sodan ensimmäisenä päivänä useita kertoja. Ensimmäinen ilmahälytys ajoi ihmiset pommisuojiin aamulla kello 9.15. Monet eivät uskoneet siviilikoh-teita pommitettavan, mutta ensimmäisten pommien iskey-dyttyä Helsinkiin sodasta tuli kerralla totta. Nekin, jotka ei-vät olleet aiemmin uskoneet sotaan, joutuivat nyt kasvotusten tosiasioiden kanssa. Päivän mittaan kaupunkia moukaroivat useaan otteeseen pommit, joista osa osui kohteeseensa ja osa putosi pilvisen sään vuoksi kauas maaleistaan. Siitä lähtien ympäri Suomea rukoiltiin pilvistä säätä ja kirkkaina päivinä ihmettä, ettei olisi jouduttu punatähtisten vieraiden pommi-tusten kohteeksi.

Pommitukset koskettivat läheltä VSS:n nuorta väkeä. Juuri valmistunut taiteilija, VSS:n toiminnassa vahvasti mukana ol-lut Aino von Boehm kuoli ensimmäisen sotapäivän pommi-tuksissa. Kotirintamalla kuitenkin elettiin kuten parhaiten tai-dettiin. Osa lähti Helsingistä evakkoon muiden koettaessa pär-jätä kaupungissa pommitusten pelossa.

Mirjam lähti pian sodan sytyttyä pakoon naapuripitäjään tuttavaperheen luo. Hän oli lapsesta asti kyläillyt perheen maa-tilalla, johon juuri ennen talvisodan syttymistä oli noussut ko-meä uusi päärakennus. Perheen tyttäret olivat olleet pienestä pitäen Mirjamin ystäviä, joiden kanssa hän oli leikkinyt pir-tin lattialla avojaloin ”Prinsessa Ruususeksi” kutsuttua piiri-leikkiä. Nyt ajat olivat kuitenkin muuttuneet. Samassa talossa oli evakkoina muuan äiti tyttärineen, ja heitä karsastettiin hei-

dän helsinkiläisyytensä takia, kuten Mirjam tuli myöhemmin huomaamaan.

Näinä sodan päivinä tuotiin Helsingin pommisuojaista äitejä lapsineen maaseudulle turvaan, niin tähänkin taloon jäi äiti 9-vuotiaan tyttärensä kanssa.⁶

Kuultuaan äidin laulavan oopperan kuorossa Mirjam innostui ja ehdotti talonväen kuullen musiikki-illan pitämistä.

Talon väki vaikeni. Vanhin tytär pysäytti minut aulassa ja sanoi: Kuule, älä tee tuollaisia ehdotuksia mistään musiikki-illoista. Emme me niitä Helsingin huoria ota meidän sisähuoneisiin.⁷

Tyrmistynyt Mirjam tuijotti lapsuudenystävänsä ja päätteli, että oopperaa pidettiin maaseudulla varsin syntisenä laitoksena. Kun Näyttämöopistossa opiskellut ystävä Salme Laine sitten vihdoinkin soitti ja antoi ymmärtää elämän pääkaupungissa jatkuvan suhteellisen normaalina, Mirjam lähti heti takaisin kaupunkiin. Helsinkiläisäidillä ja hänen pienellä tyttärellään ei ehkä ollut samaa mahdollisuutta.

Sotalatvi oli erityisen runsasluminen ja kylmä. Miesten ollessa rintamalla koulupojat avasivat katuja lumelta minkä taisivat ja ennättivät. Jalkakäytävillä kiemurteli ohut polku nietosten antaessa kulkijalle näkösuojan. Sotajoulun 1939 aattoiltana kaupungin hämärät kadut olivat täynnä luomatonta lunta, kun kohmeinen Mirjam seiso Aurora Karamzinin museon edessä ja odotti itkun partaalla bussia. Pakkanen oli kirittänyt elohopean hyytävän puolelle, kuten lähes jokaisena muunakin joulukuun päivänä, ja varpaat ja sormet olivat auttamattomasti kylmettyneet. Lopulta pitkän odottelun jälkeen häkäpönttöbussi viimein tuli ja vei kohmeisen tytön Monninkylään tuttavaperheen luo joulun viettoon. Myös Mirjamin vanhemmat

olivat paikalla viettämässä joulua. Yhdessä luettiin jouluevan-
keliumi ja hiljennettiin rukoilemaan rintamalla olleiden mies-
ten puolesta.

Tämän pienen kodin tyyni luottamus Korkeimman johdatuk-
seen kuvaa kotirintamaa tuossa sodan kurimuksessa.⁸

Sodasta huolimatta arkea koetettiin pyörittää normaaliin ta-
paan. Mirjam vaihtoi työpaikkaa Ristin Voitto -lehden toimis-
toon, jonka henkilökunnan hän tunsi jo lapsuudestaan. Maa-
liskuun 13. päivänä radio kertoi raskaat rauhanehdot:

Oli solmittu rauha, mutta millainen. Päivä oli itkun päivä!
Emme pystyneet iloitsemaan rauhasta.⁹

Talvisodan päätyttyä 19-vuotias nuori nainen päätti liittyä
Lotta Svärd -järjestöön. Vanhemmat eivät juuri estelleet nuo-
ren naisen, lähes lapsen, liittymistä lottiin, jäisihän rakas tytär
Helsinkiin. Mirjam oli työskennellyt koulujen loma-aikoina
Helsingin puhelinkeskuksessa, ja lisäksi hän oli käynyt kauko-
näköisesti konekirjoitus- ja kirjanpitokurssin, joten toimisto-
töiden luonteesta hänellä oli jo hyvä käsitys. Nyt tulisi myös
työkokemusta.

Helsingissä ensimmäiset lottatehtävät olivatkin kanslistin
töitä Lapinlahden kansakoululla. Väli rauhan ajan nuoren nai-
sen elämän täyttivät vaihtuvat lottakomennukset Helsingissä.
Kirjoitustehtäviäkin tarjoutui, ja pikkuhiljaa Mirjam löysi its-
sensä myös toimittajan tehtävistä. Ehkäpä kirjoitustyöt imai-
sivat nuoren lotan mukaansa hänen toimiessaan lehden toi-
mittajana sekä Kustannus Oy Säilän palveluksessa ennen
jatkosodan syttymistä. Sibelius-Akatemia nimittäin vaihtui sa-
nomalehtialaan vuonna 1943, kun silloin jo aikuistunut nainen
päätti jatkaa sodan katkaisemia opintojaan.¹⁰

Talvisodan raskaasta rauhasta oltiin hiljalleen toipumassa. Viipuri oli menetetty, ja Karjalan evakot koettivat saada elämänsä järjestykseen. Euroopassa riehuvasta sodasta huolimatta Helsinki yritti toipua ja palata normaaliin arkeen. Kun raivausleiritoimisto etsi työntekijöitä Helsingin keskustaan keväällä 1941, Mirjam haki ja sai paikan toimistosta. Esimiehinä toimivat muun muassa kapteeni Jussi Saukkonen ja vänrikki Ilmari Honkanen, joista jälkimmäiseen Mirjam törmäsi noin vuoden kuluttua uudelleen aivan erilaisissa merkeissä, Osasto Kuismasen esikunnassa Äänislinnassa. ”Kiltti ekonomi” saneli tuolloin nuorelle lotalle kolmatta vuorokautta yhteen soittoon johtamansa Petrovski Jamin hävitysretken partioselostusta.

Työrupeama toimistossa ei kuitenkaan ollut pitkä:

Tehtäväni raivausleiritoimistossa päättyi kun eräänä iltana koitiin soitettiin.

Naisääni kysyi: – Voitteko ottaa komennuksen? Päämäärä tuntematon.

Vastasin myöntävästi. – – Siitä sitten alkoi seikkailu, joka päättyi vasta 1943 minun osaltani.

Aamulla kerroin herroille, että sain komennuksen ja joutuisin kolmen päivän kuluttua lähtemään päämääränä tuntematon. Oli 17. kesäkuuta 1941. Herrat ihmettelivät, mikä sota alkaa näin, että naiset lähetetään ensimmäisinä?

Nuoren naisen vanhemmatkaan eivät vastustaneet tytön lähtöä, vaikka huoli lienee heidän sydänelässään painanutkin.

Ainutlaatuinen kuvaus nuorten naisten salaisesta panoksesta Suomen jatkosotaan

Jatkosodan aikana Päämajan tiedusteluorganisaatioihin komennettiin myös naisia. Värvättävien taustat tutkittiin, sillä työssään heille paljastui armeijan tarkimmin varjeltuja salaisuuksia. Näiden naisten työ oli paitsi erittäin salaista myös vaarallista – tarvittaessa itseään oli pystyttävä puolustamaan ase kädessä.

Agenttikoulun naiset raottaa salaisuuden verhoa jatkosodan aikaiseen tiedustelun maailmaan ja kuvaa nuorten lottien ankaraa työtä kaukopartiomiesten ja agenttien rinnalla eräissä Suomen armeijan salaisimmista tiedusteluyksiköistä, Osasto Kuismasessa ja Osasto Raskissa, eli Äänislinnan vakoilukoulussa. Salaisen tiedustelusodan katkerien ihmiskohtaloiden keskellä koettiin myös kulttuuri- ja valtakunnanrajat ylittävää ystävyyttä, rakkautta ja yhteisöllisyyttä.

Kirjassa valotetaan lisäksi jatkosodan jälkeen natsi-Saksaan vakoilukoulutukseen lähteneiden naisten kohtaloita.

#kirja

WWW.KIRJA.FI

92.73

ISBN 978-951-31-8550-3

